

Högsta förvaltningsdomstolen

2023-09-19

Diarienummer
HFD 2023/197

Till
Justitiedepartementet

Högsta förvaltningsdomstolens ledamöter har bjudits in att lämna synpunkter på 2020 års grundlagskommittés slutbetänkande Förstärkt skydd för demokratin och domstolarnas oberoende (SOU 2023:12). Undertecknade ledamöter får härmed anföra följande.

Domstolarnas och domarnas oberoende

Allmänt

Syftet med kommitténs förslag är att skapa ett starkare och mer långtgående skydd för domstolarnas och domarnas oberoende samt att säkerställa att domstolarna och domarna får ett betydande inflytande i frågor som är centrala för oberoendet. Vi vill understryka vikten av att domstolarna och domarna intar en självständig och oberoende ställning eftersom det ytterst handlar om att värna Sverige som rättsstat. Vi välkomnar därför kommitténs förslag.

Vi tillstyrker kommitténs förslag om att frågor om domstolar och domare i större utsträckning än för närvarande bör regleras på grundlags- och lagnivå.

Vi vill i sammanhanget framhålla att den föreslagna bestämmelsen i regeringsformens inledande kapitel som ska tydliggöra att rättskipningen utövas av oberoende domstolar blir en viktig markering och får ett starkt symbolvärde. Vi tillstyrker också att det införs en ny lag om domstolar och domare.

Domstolsstyrelsen, Domarnämnden, Domaransvarsnämnden och JK:s tillsyn

Vi instämmer i att skyddet för domstolarnas och domarnas oberoende skulle stärkas om den centraliserade domstolsadministrationen ges en mer självständig ställning i förhållande till regeringen än vad Domstolsverket har i dag. Vi tillstyrker därför kommitténs förslag beträffande Domstolsstyrelsen. Även förslagen avseende Domarnämnden, den nya Domaransvarsnämnden och JK:s tillsyn syftar till att stärka domstolarnas och domarnas oberoende. Vi tillstyrker även dessa förslag.

Kommittén föreslår att vissa personer ska vara förhindrade att tjänstgöra i Domstolsstyrelsens styrelse. Vi anser att det i linje med detta förslag bör övervägas om inte även den som har ett uppdrag i Domarnämnden ska vara förhindrad att samtidigt inneha uppdrag i Domstolsstyrelsens styrelse och vice versa.

Frågor som är specifika för Högsta förvaltningsdomstolen och Högsta domstolen

Sammanträde i särskild sammansättning

Vi tillstyrker förslaget om att införa en möjlighet för Högsta förvaltningsdomstolen och Högsta domstolen att ha sammanträde i särskild sammansättning eftersom en sådan möjlighet är värdefull för prejudikatbildningen.

Vi delar kommitténs bedömningar om hur den nya ordningen bör utformas, om hur domstolarna ska handlägga frågor om särskild sammansättning och rörande tjänstgöringsskyldighet.

Förslaget till ändring i 11 kap. 1 § regeringsformen

Kommittén föreslår en ändring i 11 kap. 1 § andra stycket regeringsformen som innebär att Högsta förvaltningsdomstolen och Högsta domstolen ska få ”pröva ett mål gemensamt”. Förslaget har inte motiverats eller kommenterats närmare när det gäller andra möjliga samarbetsformer än då någon av domstolarna prövar ett mål i särskild sammansättning. Vi kan inte se att en sådan bestämmelse behövs för att möjliggöra sammanträde i särskild sammansättning. Mot denna bakgrund kan förslaget varken till- eller avstyrkas.

Antalet justitieråd

Vi instämmer i kommitténs bedömning att det finns skäl att stärka de högsta domstolarnas oberoende genom att införa en reglering i regeringsformen om antalet domare i dessa domstolar.

Vi delar bedömningen att en sådan reglering knappast kan vara statisk utan måste bygga på ett spann men att ett sådant spann måste vara relativt snävt utformat om regleringen ska kunna tjäna sitt syfte. Kommitténs bedömning att spannet bör ligga mellan 12 och 20 framstår som rimlig. Vi har inget att erinra mot detta.

Vi delar också bedömningen att det bör regleras i regeringsformen att en utnämning av en ordinarie domare i de högsta domstolarna endast ska kunna ske på initiativ av den berörda domstolen. Enligt vår mening talar starka principiella skäl för att låta de högsta domstolarna själva avgöra när det finns ett behov av nya justitieråd. Av samma skäl finns det, som kommittén också föreslår, anledning att övergå till en ordning där de högsta domstolarna själva anmäler direkt till Domarnämnden när det finns behov av att anställa ett justitieråd.

Justitieråds avgångsskyldighet på grund av ålder

Vi instämmer i kommitténs bedömning att det finns aspekter av den nuvarande regleringen om avgångsskyldighet på grund av ålder för justitieråd som kan ifrågasättas från ett oberoendeperspektiv.

Vi har inget att erinra mot kommitténs förslag att det av regeringsformen ska framgå att det är fråga om en automatisk avgångsskyldighet, att det ska gälla ett retroaktivitetsförbud och att åldern för avgångsskyldigheten ska framgå av lag. Vi instämmer i kommitténs bedömningar att det inte finns några skäl att bestämma en annan avgångsålder för justitieråd än den som allmänt gäller.

Formerna för ändring av grundlag

Vi har inga invändningar mot kommitténs ställningstaganden och förslag rörande formerna för grundlagsändring.

Vad avser frågan om lagrådsgranskning av ändringar i regeringsformen noterar vi att förslaget innebär en i någon mening ny regleringsmodell i så måtto att vissa delar av en författning kommer att omfattas av det obligatoriska granskningsområdet medan övriga delar inte gör det. Vi kan emellertid från principiella utgångspunkter inte se några hinder mot en sådan ordning.

Detta yttrande har avgetts av justitieråden Helena Jäderblom, Henrik Jermsten, Kristina Ståhl, Thomas Bull, Per Classon, Inga-Lill Askersjö, Mahmut Baran, Leif Gäverth, Kristina Svahn Starrsjö, Ulrik von Essen, Mats Anderson, Marie Jönsson, Linda Haggren, Magnus Medin och Martin Nilsson.

På ledamöternas vägnar

Helena Jäderblom

Ordförande